

He trazado un esquema de estos roces culturales, haciendo especial hincapié en el *paso por el corazón de Alava* de las grandes vías de comunicación —Astorga-Burdeos concretamente—, vía que, como es sabido, pasaba por en medio de la Llanada, a los pies de lo que luego se llamó Vitoria, y entonces, quizás por ese motivo, se llamaba Gazteiz; vía de comunicación, por la que transitaron por siglos desde las Legiones Romanas del Imperio, hasta las continuas riadas de transitantes forasteros por motivos de comercio o de peregrinación. En estas circunstancias no era extraño, decía, que la lengua más débil —la vasca de Alava— sucumbiera ante la gran cultura latina.

Pero he destacado de propósito, porque así es cierto, que aquel sucumbir del Euskera en Alava fue lento, lentísimo, merced sin duda a la clásica tenacidad alavesa; porque, a pesar de que aquellos roces partían desde el siglo I de nuestra Era, aun en el siglo XVIII se hablaba la Lengua de Aitor, nada menos que en Cuartango; y en los albores del siglo XIX, al arrimo de la sierra de Aizkorri, en la zona de Guevara.

He destacado por contraste y como complemento explicativo la circunstancia de haberse hallado el Euskera en Guipúzcoa y Vizcaya, al abrigo de las montañas, situación que tanto contribuye al autoctonismo de una Región con su cultura; circunstancia que a Alava le faltó siempre por su posición geográfica abierta.

Por fin, y ante el modelo del gran ejemplar alavés, que fue el vitoriano P. Olabide, he augurado días felices de *reconquista* y *recuperación* del perdido verbo euskeldun, para una Región que con tanto tesón defendió su goce y conservación por siglos, tesón que para mí es garantía de su no lejana quizás *recuperación*; recuperación cuyos inicios —modestos pero eficaces inicios— están en la institución de las *Ikastolas* de los *gatzetxus*.

Para terminar, sé que para todo contáis siempre con la sombra benéfica de una feliz orientación de vuestras *Instituciones Forales*, concretamente de vuestra Diputación alavesa, con su celebración, entre otras, de sus Juntas Forales, por las «Tierras Esparsas» de todo el ámbito alavés. Detalle que anoto aquí, porque felizmente me encuentro hoy bajo la agradable impresión de una visita a la típica aldea alavesa, de San Vicente de Arana, aldea

cuya iglesia ha sido ejemplarmente restaurada por vuestra Diputación, y en cuyo *acogedor Pórtico* restaurado me ha sido dado contemplar con emoción una magnífica inscripción lapidaria conteniendo una máxima de gran gobierno de los pueblos, máxima que la hace, para nuestro caso, más simpática aún el gesto de vuestra Diputación de haberla formulado en lengua vasca, para perpetua recordación a los habitantes del lugar de la lengua que en pasados siglos, quizá no muy lejanos, hablaron sus abuelos.

Y, con esto, no me queda más que agradeceros cordialmente la atención que me habéis prestado.

MANUEL LEKUONA

23-2-1969

BESKOITZEKO HITZALDIAK

EYHERABIDE JAUNAREN MINTZALDIA

Eskualzaindiar jaun-andereak.

Eskualdun anai-arreba maiteak.

Ene lehen hitza izanen da zuen alderat: Bezkoitzeko herriaren izenean ongi ethorri!

Eskerrak nahi daukitzuet bihurtu, zeren egin daukuzuen fagorea eta ohorea, Bezkoitzeren hautatzeko, zuen urthekeo biltzarren egiteko tokitzat.

Eskerrak ere, phesta hunen xutik emaita, lagundu gaituzten guzieri.

Eskerrak azkenean deneri, zeren daukuzuen, zuen partaliertasunaz, phesta hau edertu eta aberastu.

Ezen zuzen, gisa eta ohi da, herrietan izan diren, omen haundiko gizonen orhoitzapena zerbeit gisaz begiratutzea, ondokoek ez ditzaten ahantz. Bezkoitzeko herriak nahi izan du bere eginbidea

bethe, herriko seme, Joanes Leizarraga, aphez idazle aiphatuaren alderat. Duela lau ehun urthe bizi izan da hemen, Leizarragako leihor ederreko, etxe zabalean.

Jonaesek, denbora hetakotzat, bazituen ideia berri batzu. Ideia berri heieri esker, asko gauza nahi zituen kanbiatu. Hortarik, zernahi behar izan zuen pairatu eta sofritu, orduko hainitz jendek ez baitzituten gogo onez ikhusten Joanesen kanbiamenduzko ideia berriak.

Bezkoitzeko herriak ezagutu dituen semetan aiphatuen aiphatuaren orhoitzapenetan, orhoit harri bat ezarri dugu hemen, Joanes zenaren izenarekin.

Orhoit harri hau agurtzean, har dezagun xedea, bethi errespetatzeko lagun protsimoaren ideiak eta ikhusteko manerak.

Ezen, egungo egunean ere, ikhusten badire, zorigaitzez, munduan, hoinbertze nahasmendu, hoinbertze elkar ezin jasanezko manera, horiek oro ez da dudarik heldu direla, ez ditugulakotz aski errespetatzen lagun protsimoaren ideiak eta ikhusteko manerak.

Bertzalde, orhoit harri hau izan dadila lekhuko, Bezkoiztarrak eskualdun daudela, maite dituztela aphez eta idazleak.

Joanes, zu izan zira gizon, aphez eta idazle, fede suharrekoa. Idazleen parabisutik begira eta geriza zazu, othoi, bezkoiztarren fedea. Sor arazkitzu, Eskual Herrian eta zendako ez Bezkoitzen, zure dohain aberatseko aphez idazle hainitz. Bezkoitzeko herriaren izenean, bihotzetik zaitut agurtzen, bihotzetik eskerrak dauzkitzut bihurtzen.

EUSKALTZAINBURU JAUNAREN HITZALDIA

Beskoitzeko alkate jauna:

Jaun-andreak:

Loriaturik da egun Euskaltzaindia, Euskaldun iskribatzaile zaharrenetako baten goratarrezko jaialdi hau ikustean. Loriaturik, bereziki, goratarrean parte hartzera deitua izan delako. Bai. Eskerrak errendatu behar dizkitzugu zuri, alkate jaun horri, Leizarraga beskoiztarraren ohoretan festa eder hau muntatu eta beronetara deitu

gaituzulako. Larehun urte betetzen dira aurten Leizarragak euskerara itzulitako Testamentu Berria argitara eman zela. Urte muga hau ezin utz ziteken zerbait gogoangarri egin gabe.

Izan ere, euskal literaturaren kondairan Leizarraga erraldoi barkarti baten antzera nabarmentzen zaigu. Gailen eta bakan. Asko aldetatik zordun gara euskaldunok Leizarragarekin, eta ez da hau une txarra zor hoiek aitortzeko, eta geure aldetik ere ordainez hari zerbait ohore bihurtzeko.

Bai. Leizarraga izandu zen euskal prosari hasiera eman ziona. Bide urratzaile dugu, beraz. Hastapen guztiak gaitzak izaten dira. Euskera, artean, prosa eta itzulpenetan sekula erabili edo usatu gabeko tresna zen, «sterila» berak dionez. Gidari bat, bide erakusle edo aitzindari bat ez duzunean, zerorrek egin behar duzu dena; behaztopak alde orotarik; bidea plaundu behar. Gainera, euskera den bezalako hizkuntza izanik, hain bakarra eta hain tipia, inguruneko hizkuntzekin ahaidetasunik gabekoa, korapiloak eta istiluak gainezka datozkitzu. Izigarriak izan ziren Leizarragak eta honen laguntzaileek burutu behar izan zituzten lanak, gaindu behar izan zituzten traba, neke eta behaztopak.

Eta hauxe da ni gehien harritzen nauena. Gaur haren obrak eskutan hartzen ditugunean, miretsirik gelditzen gara. Perfetasun maila handi batetara heldu bait zen. Ez. Leizarragaren obrak ez dira nolabaitekoak. Ez dira arinki eta gaingiroki eginak. Han ez da xehetasunik falta. Aitzin solasak, oharrak, aurkibideak, eskeintzak, Zuberoko herrian usantzatan ez diren hitzen taula, ta abar. Dena duzu txukun, dena ongi landua eta burutua. Erreginarenean aginduz egindako lana zen, eta ez zen nolana egin behar. Jainkoaren hitzari, erreginari eta euskal herriari zerbitzu egin nahiz zebilen Leizarraga, eta obrak ere halakoxeak atera zitzaizkion: alde guztiz onduak, osoak, perfetasun harrigarri batez burutuak, umoak.

Ez naiz hemen hasiko Leizarragaren hizkera eta eskribatze moldeak ikertzen. Badira gaur hizlari jakintsuak, hortan harituko direnak. Gure artean dugu batez ere Lafon jauna, gure literatura zaharra zilatzen hain lan merezigarria egin duena. Jaun honen liburu gotorra «Le système du verbe basque au XVI ème siècle» Leizarraga ikertuz egin den lanik sakonena dugu, noski. Jaun hoiene aitzinean isilik ego-tea, entzutea eta ikastea dagokigu guri.

Hala ere, hitzño bat bederen esango dut Leizarragak gaur guretzat duen balioaz.

Egun euskaldunak euskeraz eskribatzeko batasun baten bila gabiltza. Eskribatzeko molde berdina behar dugu, hizkuntza guztiek duten bezalaxe. Nola heldu, ordea, batasun hortara? Hortan dira kontuak. Euskera mintzatua tokitik tokira desberdin da, eta gizalditik gizaldira ere bai, guti asko behintzat. Eta eskribatzaile bakoitza, bere zuloan sarturik, bere xokoko erara eskribatzera jartzen bada, orduan, bistan da, batasun hori ez dugu sekula erdietsiko. Gero eta zatikatuago, elkarrengandik aldenduago eta urunduago egonen gara. Hori gerta ez dedin, zer egin behar dugu? Euskalerrria batasun bat bezala hartu. Euskaldun guztiek, hangoek eta hemengoek, lokarri bat behar dugu: hizkuntza literario batua (edo batu antzekoa, behintzat). Bestela, zatikatuak, barreiatuak, bat bedera bere zuloan sartuak bagabiltza, euskera ez da izanen deusetako gai. Birrinduak, parzelatuak eta atomizatuak hilen gara. Gaitz hori ekarri dugu euskaldunek mendez mende, eta goizetik gauera erremediatzea ez da erraza izango.

Baina gogoa izatea zerbait da. Batasunaren gogoa, desira, nahi bizia indar handiz sortu da gaur euskaldunen bihotzetan.

Gogoa zerbait delarik, ez da aski, ordea. Xedea ere, helburua edo jo muga ere behar dugu, aztamuka eta itsu itsuan ibili nahi ez badugu. Eta hortarako euskerak izan dituen autorerik zaharrenak, euskal prosa trenpatu eta trebatu zutenak, balio apartekoa dute.

«Arkeologista» esanen du zenbaitek irriz eta trufaz. Baina nik halakoari bista laburretakoa dela esango nioke. Ez gara arkeologistak, ez. Baina antzinatasuna titulu bat da batasunaren etxea muntatzeko. Eta hori, besteak beste, arrazoi honegatik: iraganean hurbilago geunden euskaldunak elkarrengandik, orai gauden baino. Orainagoko denboretan, berriz, geroago eta elkarrengandik urruntzenago joan gara. Beraz, antzinatasuna elkarganatzeko bide bat da. Eta euskal eskribatzaile zahar hoiengan artean, Detxepare eta Leizarraga ditugu lehenbizikoak.

Gure aldeko Euskalerrrian gaur, batasun hori egin nahiz, euskeraren eskribatzaile zaharrei kasu egiten enseiatzen eta permatzen gara. Zuek ere beste hainbeste egiten baldin baduzue, urrats handi